

בע"ה, יום השואה תשע"ז

בשכונה שלנו / הרב יעקב פישר

כשהייתי ילד שאלתי הרבה שאלות. על השאלות הקשות נהגו המבוגרים לענות לי ב"כשתגדל תבין". כאשר גדלתי הבנתי. בעיקר הבנתי שאינני מבין. היו שאלות קשות שעליהן לא ענו לי כך, ולא ענו לי בכלל. אלו היו השאלות שבכלל לא שאלתי. בשכונה שלנו בגבעתיים היה הכול כל כך ברור.

קצת רקע: בכול משפחה היו הורים ובדרך כלל שני ילדים. באף משפחה לא היו סבא וסבתא. ה'אדוקים' - כך נקראו הדתיים אז - הלכו בשבת לבית הכנסת וה'חופשיים' - כך נקראו אז החילוניים - הלכו לים או למגרש הכדורגל. הילדים האדוקים למדו בבית ספר 'אמונים' והחופשיים ב'גורדון'. חוץ מזה, היו כל הילדים דומים. משחקים ביחד, תולים את היטלר בראש מדורת ל"ג בעומר ויודעים ש'ילד טוב גומר בצלחת'. והמבוגרים, כמעט כולם, נוהגים היו לפקוד את בית הכנסת בחגים לתפילת 'יזכור'.

כאשר הגיע מועד תפילה זו, היינו - הילדים - יוצאים וממתינים. כששמענו את זעקות השבר וקולות הבכי וההתייפחות הרמים עולים מאולם התפילה, ידענו שהתחילו. כשהשתרר שקט נורא, רק לאחר שעה ארוכה, הבנו שסיימו, שמותר לשוב פנימה.

אף פעם לא שאלתי למה הם כל כך בוכים, המבוגרים האלה, כי זה היה ברור; כי בשכונה שלנו היה הכול ברור. בבית הכנסת, 'תפארת ישראל' שמו, היו מתפללים בעיקר יוצאי מזרח אירופה.

לא שאלתי, אך כנראה שאבא חש צורך להסביר. פעם הוא לחש לי, לאחר הבכי הגדול של 'יזכור', שהם מיאסי שברומניה, אלה שזועקים הכי חזק, והם עושים זאת כי הרגו שם את הוריהם ואת שאר בני משפחותיהם בפוגרום. "טוב", חשבתי אז בלבי, "זה ברור. הרי לאף אחד מן המבוגרים אין הורים; הרי ככה זה בשכונה שלנו." חשבתי שאני מבין.

כשגדלתי, למדתי על הפוגרום הגדול ביאסי. היה זה בקיץ '41. עוד לפני שהחלה מכונת ההשמדה השיטתית לפעול. בתוך שלושה ימים נרצחו באכזריות כ-14,000 מיהודי הקהילה. בראש הובילו אנשי הממשל והצבא הרומנים בפקודתו של ראש הממשלה יון ויקטור אנטוֹנסקו, ועל ידם סייעו בהתלהבות המוני אזרחים, שהתנפלו על שכניהם היהודים וניפצו גולגולות באלות ובגרזנים.

כשגדלתי הבנתי שאינני מבין.

היו דמויות מעניינות שהסתובבו אז בשכונה. היו, למשל, מורים עצבניים בבית הספר, שצעקו ואפילו הרביצו לפעמים. אבל אנחנו לא התפלאנו בכלל. אמרו שהם 'משם'.

היו רבים שמספר כחול היה מוטבע בזרועם, ולא היה טבעי יותר מכך. זה הרי ברור, ככה זה עם המבוגרים האלה. הם הרי באו 'משם'. בטקס יום השואה הם היו לפעמים בוכים.

אבל הם היו כל כך בריאים בנפשם בדרך כלל. הם היו אלה שהקימו את המדינה. הם הניחו לנו, הילדים שייקראו בעתיד 'דור שני', לצאת לטיולים ולהתגייס לצבא. הם עבדו ויצרו, הם למדו ולימדו ושרו ורקדו; הם פשוט חיו. הם לא סיפרו ואנחנו לא שאלנו. הכול היה ברור, מה יש לספר? היו כאלה שהתעקשו לספר. אלה היו מדברים ומספרים ללא הרף, ודבריהם היו הזויים ודמיוניים כל כך. קראנו להם 'נודניקים', במקרה הטוב, ולפעמים אפילו חשבנו שהם 'משוגעים'.

אני רוצה לספר לכם על שתי דמויות יוצאות דופן, על שני 'משוגעים' אמתיים שהיו אצלנו בשכונה.

איש ואישה. לא היו להם שמות. אבל לאישה קראנו 'מנדלה', ולאיש – 'הגבוה והרזה הזה'.

לא היה ביניהם שום קשר, אבל שניהם נורא סיקרנו והצחיקו אותנו, הילדים.

מנדלה. היא הייתה בת בלי גיל. אישה די נמוכה, שיער אפור פרוע, עיניים כבויות בדרך כלל, חלוק אחד דהוי ומהוה מוטל ברישול על גופה הצנום. מסתובבת הייתה מנדלה זו ברחובות השכונה ללא שום מטרה. הולכת והולכת, ומגיעה לשום מקום.

ויש שהייתה נעצרת. היה זה ליד איזה בור של סיד ששימש אז באתרי הבניין של העיר המתפתחת. אז היו עיניה נדלקות פתאום, והיא מצעקת בקול חלוש וכאוב ומלא געגוע: "מנדלה, מנדלה...".

אהבנו את הרגעים האלה. זה היה ממש מצחיק. עמדנו אז סביבה והצטרפנו אל הקריאות: "מנדלה ומנדלה".

אבל הכי מסעיר היה כאשר יוצאים היינו מבית הספר בצהרים, בתום יום הלימודים. היא כבר הכירה את השעה הזו וחכתה לנו ליד השער. הייתה עומדת ומתבוננת בילדים המתרוצצים להם עם הילקוט על גבם, ועיניה כבויות ופתאום היא רואה את שוקי הבלונדיני הקטן מכיתה ג', ועיניה ניצתות ובוערות באש של טירוף והיא רצה אחריו וזועקת בקול לא לה: "מנדלה, מנדלה...". היינו כבר מחכים לשוקי שייצא, ורצים גם אנחנו אחרי מנדלה וצועקים וצוחקים.

והיה גם האיש הגבוה והרזה הזה. עוד משוגע. עוד אחד בלי שם ובלי גיל, עוד אחד שהולך והולך לשום מקום. אבל לא סתם הולך. אחת לכמה צעדים היה גופו הארוך של האיש הזה מתעוות בפיתול בלתי אפשרי. ידו האחת הייתה נמשכת בחדות לאחור, תוך שהוא משמיע קול שהיה ספק גניחה ספק יללה כשל חיה פצועה.

גם עליו לא חסנו. היינו צועדים אחריו ברחוב, מנסים לנחש מתי תופיע התנועה המצחיקה, ויש שהיו אפילו מצליחים לחקות את התנועה הזו בדיוק מרשים ומצחיק. והיינו צוחקים.

והיה אז העולם בשכונה שלנו פשוט כל כך וברור כל כך ונורמלי כל כך, ומצחיק. אפילו המשוגעים היו שם נורמליים.

אף פעם לא שאלנו אז: למה הם כאלה? כי ככה זה בשכונה שלנו. מעולם לא ניסינו לברר מאיפה הם הגיעו ומה קרה להם ולמה הם עושים את זה. ככה זה בשכונה שלנו, וכנראה שככה זה צריך להיות.

אבל כאשר גדלנו שמענו והבנו.

מנדלה באה 'משם'. אישה צעירה ונאה היא הייתה, והייתה לה משפחה יפה וחמה ואוהבת.

והיה לה גם ילד קטן וחמוד בשם מנדלה. בלונדיני הוא היה. והיו הכול צובטים בחיבה את לחייו הסמוקות ואומרים בחיוך שהוא נראה כמו 'שייגעץ'. והיה העולם נפלא. עד שפרצה המלחמה. כשבאו הגרמנים, הם קרעו את מנדלה מזרועותיה והשליכו אותו מול עיניה המתחננות אל בור של סיד רותח.

גם האיש המוזר הזה בא 'משם'. מספרים שהוא הוצא עם כל בני העיירה שלו ועם כל משפחתו באישון לילה והובל אל שפתו של בור גדול ועמוק. נער צעיר הוא היה אז. בחור ישיבה מחונן ושקדן שחלם להיות רב. בשורה העמידו אותם המרצחים על שפת הבור. מטח היריות פרץ באופן פתאומי, והגופות החלו נופלות אל מעמקי הבור. שם לא שמעו עוד "ארץ אל תכסי דמם ואל יהי מקום לזעקתם"... הטרקטורים ממהרים לכסות את המקום באדמה, והשקט מכסה על הזעקות.

גם הנער נופל אל הבור, אלא שבדרך נס איננו ניפגע. עם כל הנופלים הוא נסחף אל מצולות האדמה וגם עליו מכסה העפר. עוברות מספר שניות עד שהוא בטוח שהוא בעצם חי, שלא כך נראה המוות. בקושי נושם, אדמה בפיו ובאפו וחושך צלמוות סביבו. אין הוא יודע מי היו אלה, אך הוא חש היטב את הנוזל ואת האיברים החמים עדיין של הגופות שמעליו. חלקם עוד מפרפרים. בכוחות על-אנושיים ובמוטיבציה אינסטינקטיבית הוא חותר נואשות שוב אל העולם, אל פיסת אוויר של חיים. כל האיברים שותפים למאמץ, כל גופו מעוות ומפותל.

איך הוא יצא משם איש איננו יודע. אף אחד לא יודע לספר איך גם הוא הגיע אל השכונה שלנו, אך הוא היה שם.

כשהייתי ילד שאלתי הרבה שאלות. על השאלות הקשות נהגו המבוגרים לענות לי ב"כשתגדל תבין". כאשר גדלתי הבנתי. בעיקר הבנתי שאינני מבין.

היו שאלות קשות שעליהן לא ענו לי כך, ולא ענו לי בכלל. אלו היו השאלות שבכלל לא שאלתי.

בשכונה שלנו בגבעתיים היה הכול כל כך ברור.

*